

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΦΙΔΙ*

Έκει πού σκάλιζε τὰ χαρτιά του ὁ ζωγράφος Διαμαντῆς γιὰ νὰ βρεῖ κάποιο σχέδιο –μιὰν ἀπὸ τίς « Ἀγωνίες » του σὲ σχῆμα κεκλιμένης γυναίκας μὲ πικασικὴ διάταξη τοῦ σώματός της– ἔπεσε στὸ προ-σχέδιο ἑνὸς ἀνεκδήλωτου πίνακά του: ἡ εἰκόνα παρίστανε μιὰ γυναίκα, ἀπὸ κεῖνες τίς συμπαγεῖς Κυπριώτισσες, πού ὕψωνε τὸ χέρι της γυμνὸ νὰ χτυπήσει ἕνα φίδι. Τὸ φίδι στυλώθηκε στὴν οὐρά του –τί λέω; κρατιόταν στὸν ἀέρα– κι ἡ γυναίκα ἀνέμιζε τὴ χέρα της νὰ τοῦ δώσει μιὰ καταπρόσωπο.

« Αὐτὸ τὸ σχέδιο », εἶπε ὁ Διαμαντῆς, « μὲ βασανίζει, καὶ δὲν ξέρω γιατί, ἐδῶ καὶ εἰκοσιπέντε χρόνια. Δὲν ξέρω ἂν θὰ μπορέσω κάποτε νὰ τὸ περάσω σὲ πίνακα. Ὅμως εἶναι εἰκοσιπέντε χρόνια πού τὸ σκέφτομαι· μιὰ γυναίκα νὰ χτυπᾷ μὲ τὸ χέρι της ἕνα φίδι ».

Ἵστερα προχωρήσαμε σ' ἄλλα θέματα. Ὅμως ἡ φράση του γιὰ τὴ γυναίκα μὲ τὸ φίδι καρφώθηκε στὸ μυαλό μου – ἠχητικὸ σκηNIKὸ ἀπολιθωμένης καταγραφῆς. Θὰ μπορούσα νὰ τὴ σκεπάσω μὲ μιὰ ποδιά, ὅπως κάνει στοὺς πίνακές του ὁ Διαμαντῆς, νὰ μὴν τὴ βλέπω, μὰ θὰ ἦταν ἀνώφελο. Ἡ εἰκόνα τῆς φράσης θὰ ἦταν ἐκεῖ νὰ περιμένει τίς σχετικὲς δεκαετίες... Βρίσκω λοιπὸν πὼς δὲν εἶναι ἄλλος τρόπος νὰ λυτρωθῶ (ν' ἀπαλλαγῶ ἀπὸ τὸ πλέγμα της μὲ τὸν συντομότερο δυνατὸ τρόπο) ἀπὸ τὸ νὰ τὴν ἀναγγεῖλω στοὺς ἀναγνώστες. Εἶναι κι αὐτὸ μιὰ εἰσαγωγή στὴν ἀρχέτυπη κοινωNία μὲ τὸ φίδι πού κουβαλεῖ ὁ καθένας μέσα του.

Τὰ πράγματα τοῦ κόσμου μποροῦν ν' ἀποτελέσουν προϋποθέσεις γιὰ « κοινωNία » στὴν πρωταρχικὴ τοῦ ὄρου σημασία: ἐπαφή, ἀλληλεπίδραση, ζωὴ τοῦ ἑνὸς μέσα στὸν ἄλλο, λειτουργία ἐνοιῶν ἀνά ζεύγη.

* Δημοσιεύτηκε στὴν ἐφημερίδα *Τὸ Βῆμα*, Ἀθήνα, 21.2.1985.

Στὴν προέκτασή τους αὐτὰ γίνονται ὑπερβατικά, εἰσάγουν σὲ χῶρο ὅπου ἡ κοινωνία ἀποχτᾶ ἄλλη οὐσία, μεταβολίζεται στὴ διάταξη τοῦ κόσμου. Ἔχουμε δηλαδή ἐρμηνευτικὴ τῶν ὀνείρων τῆς ἱστορίας σὲ πλαίσιο μυθικό. Γιὰ μιὰν ἀκόμα φορά ἡ τέχνη υἱοθετεῖ ψυχικὰ τὶς σωματικὲς ἔννοιες συγκεκριμένης ζωῆς.

Δὲν ξέρουμε πόσο ὑπαρκτὸ εἶναι τὸ φίδι καὶ ἂν ἀληθεύει ἡ γυναίκα πὸν ἀνεμίζει τὸ χέρι της νὰ τὸ ραπίσει. Δὲν ξέρουμε ποιὸς κινδυνεύει· τὸ φίδι, ἡ γυναίκα, ἐμεῖς πὸν γινόμεσθε μάρτυρες τῆς εἰκόνας; Δὲν ξέρουμε γιὰ λογαριασμὸ ποιανοῦ ἐργάζεται ὁ καλλιτέχνης καὶ γιὰ ποιόν συλλαμβάνει τὰ ἀρχέτυπα πὸν κυκλοφοροῦν στὸν ἀέρα. Δὲν ξέρουμε, τελικὰ, ἂν Ἐκεῖνος, πὸν ἔθεσε πρῶτος τὸ ζήτημα ὡς μαθηματικὸ θεώρημα, ἤθελε νὰ μᾶς δοκιμάσει ἢ νὰ παίξει μαζὶ μας. Δὲν νιώθουμε τοὺς σκοτεινοὺς σκοποὺς του.

Γιὰ νὰ βγοῦμε στὸ φῶς μιᾶς αὐτοβεβαίωσης (ἢ αὐτάρκειας), μιᾶς αὐτοπεποιθήσης (ἢ ψευδαίσθησης), δὲν ἔχουμε ἄλλον τρόπο ἀπὸ τὴν τέχνη. Εἶναι βέβαια καὶ ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἐπιστήμη –παλιὰ ἱστορία!– ὅμως αὐτὲς δὲν ἔχουν ἀντιθέσεις, παραδοξότητες, ἀφέλειες. Δὲν γνωρίζουν νὰ «τελειοῦνται ἐν ἀσθενείᾳ».

Ἴσως γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ σημειολογία παρουσιάζει ἐνδιαφέρον ἐπιχειρεῖ νὰ δώσει ἐξηγήσεις, ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς λογικῆς, στὰ ἀσύμμετρα τῆς ἐποχῆς μας. Τὸ μυστικὸ βρίσκεται στὴ ρίζα τῆς δίψας τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν ἀπόλυτη κατάσταση. Ἡ παράλογη ζωὴ του –συμπλεγματικὴ, ἐξωφρενικὰ ὀργανωμένη– γεννάει σ' αὐτὸν τὴν ἀνάγκη νὰ τὴν ἐρμηνεύσει γιὰ νὰ τὴν ἐξορκίσει. Ἡ πολυτυπία τῆς λεπτομέρειας τὴν κατακερματίζει – ἡ γνώση του τὴν περισυλλέγει ἢ τὴ σκορπίζει ἀκόμα περισσότερο. Ἡ κωδικοποίηση τῶν πραγμάτων τὸν φέρνει στὴν ὑπεραγορὰ τῶν ἐνοιῶν, στὴν καταναλωτικὴ κοινωνία τῶν στοιχείων πὸν πλημμυρίζουν ἢ πνίγουν τὴ ζωὴ μας. Ἡ στέγνια τῆς σύγχρονης κοινωνίας ὠθεῖ τὸν ἀνθρώπο περισσότερο πρὸς τὰ ἄκρα τῆς ἀπελπισίας, σὲ σημεῖο πὸν νὰ λαχταρᾷ κάτι ἄλλο, ὄχι ἀναγκαστικὰ τὸν Θεό. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ τετραπέρατος πανάγαθος ξέρει νὰ κρύβεται, καθὼς τὸ φίδι, μέσα στὸ χορτάρι (*anguis latet in herba* – κρύβεται φίδι στὸ χορτάρι) ἔρχεται καὶ μᾶς λέει ὀρθὰ-κοφτὰ: εἶμαι καὶ ἡ ἀπελπισία σου.

Τότε ο άνθρωπος σηκώνει τὸ χέρι του νὰ χτυπήσει τὸ φίδι ποὺ ὀρθώνεται μπροστά του — ἢ στιγμὴ αὐτὴ διαρκεῖ εἰκοσιπέντε χρόνια· τόσο μεγάλη εἶναι ἡ ἔκτασή της— καὶ τὸ ἀποτέλεσμα δὲν τὸ ξέρουμε, γιατί ὁ Διαμαντῆς δὲν ἔφτιαξε τὸν πίνακα... Εἶτε τὸν φτιάξει εἶτε ὄχι (ποὺ δὲν θὰ τὸν φτιάξει, διαισθάνομαι) δὲν ἔχει δὰ καὶ τόση σημασία.

Τὰ πράγματα συχνὰ δὲν βρίσκονται στὴν πραγματώσή τους παρὰ στὴν ἴδια τὴν ἀδυναμία τους νὰ υπάρξουν. Ἡ σιωπὴ, ἡ ἔλλειψη, ἡ ἀπουσία δηλώνει τὴν πανταχοῦ παρούσα ἀτέλεια τῆς μορφῆς. "Ὅταν ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος ὀρίζει τὴ γλυπτικὴ — « παίρνω μιὰ πέτρα καὶ ἀφαιρῶ τὰ περιττὰ »— ἢ ὅταν ὁ Ἄνρι Ματίς ψαλιδίζει μ' ἀδέκαστο ψαλίδι ἀνάερες φιγοῦρες, δὲν κάνουν ἄλλο παρὰ νὰ δίνουν τὴ δικιά τους ἀπάντηση στὴ μορφὴ ποὺ περιμένει ἐγκλωβισμένη στὸ παχὺ ὕλικό της τὴ λυτρωτικὴ παρέμβασή τους. Ὁ καλλιτέχνης νομοθετεῖ ἐρμηνεύοντας ἀρχέτυπα ποὺ πάσχουν ἀπὸ μουγκαμάρα καὶ βαθὺν ὕπνο.

Δέξου λοιπόν, ἀναγνώστη, τὴ δύναμη τοῦ καλλιτέχνη νὰ ὑποτάξει τὰ πράγματα στὴν οὐσία τους καὶ παράλληλα τὴν ἀδυναμία του νὰ τὰ κάνει μιὰ γιὰ πάντα ὀλοδικά του. Ὁ ρυθμὸς τοῦ κόσμου, στὸν ὁποῖο ὁ καλλιτέχνης περιέχεται, ἀνήκει σὲ μιὰν ἄλλη διάσταση, πέρα ἀπὸ τὸ δικό μας ἡλιακὸ σύστημα. Ὅσο καὶ νὰ φουσκώνουμε τὸ μπαλόνι τῆς σκέψης, δὲν θὰ μπορέσουμε νὰ φτιάξουμε ἡλίους ὅλο φωτιὰ παρὰ μονάχα μὲς' ἀπὸ τὸ παιχνίδι τῆς ψευδαίσθησης. Οἱ ἄλλοι ἡλιοι, οἱ ὕλικοι, εἶναι γιὰ νὰ δίνουν ζωὴ στὸ σύμπαν, δύναμη στὸ χέρι, εἶδωλα στὴν ψυχὴ. Ἡ παντοδυναμία τοῦ καλλιτέχνη φωλιάζει μέσα στὴ στιγμιαία του αἴσθηση, πὼς μπορεῖ νὰ γίνεῖ θεὸς καὶ νὰ νικήσει τὸ φίδι.

Δὲν ξέρω γιατί τὰ λέω αὐτὰ στὴν ἐπικοινωνία μου μὲ τοὺς ἀναγνώστες τοῦ *Βήματος*. Ἴσως γιατί ἡ Κύπρος ἀνέκαθεν εἶχε πολλὰ φίδια, καὶ φαρμακερά, ἴσως γιατί ἡ κυπρία γῆ καταφέρει, ἑκατοντάδες χρόνια τώρα, ν' ἀντιστέκεται στὴν ξηρασία, καθὼς ἡ γυναίκα σηκώνει τὴ χέρα της κατὰ τὸ φίδι, μόνη μὲ τὴ μοίρα της. Ἴσως ἀκόμα γιατί ὁ Σεφέρης μίλησε καὶ εἶπε γιὰ « αἰῶνες φαρμάκι, γενιὰς φαρμάκι » στὸ γνωστὸ ποίημά του « Οἱ γάτες τ' Ἀι-Νικόλα ».

Γιὰ ὅλα υπάρχει μιὰ ἐξήγηση ποὺ δὲν τὴν ξέρουμε.